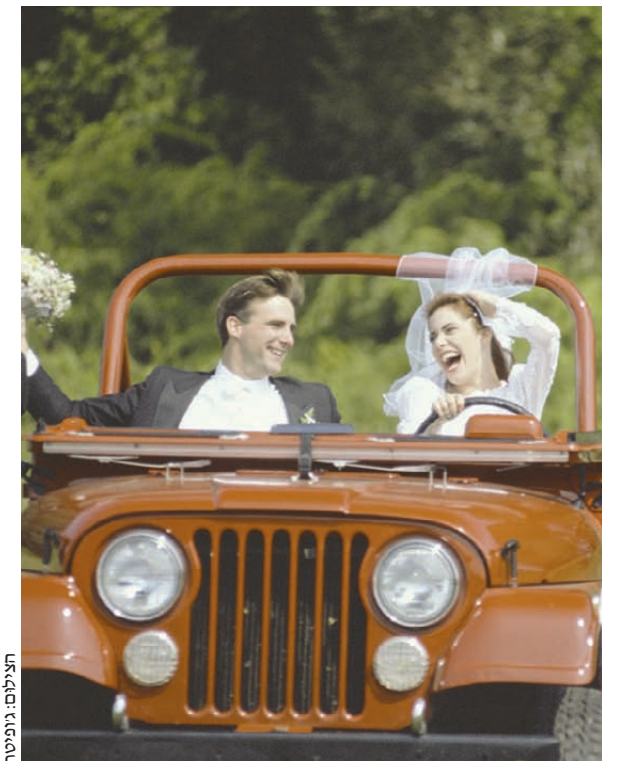

לילה לבן בִּירַח הַדְּבֶשׁ

מבחר צירופי לשון מלווים בהסברים מעניינים, מתוך "מילון הצירופים" החדש של רוביק רוזנטל. פתבה שביעית בסדרה

● ירח דבש – החודש הראשון לנישואים. הביטוי קיים גם ביידיש, באנגלית, בצרפתית, ברוסית, בערבית ועוד. באנגלית מופר הצירוף מהמאה ה-16, והוא נתפס כדימוי לתחושות המתקוות, שהולכות ונעלמות כמו הירח, לקראת הבוקר שאחרי הנישואים. מאוחר יותר התקבע הביטוי כחודש הראשון אחרי הנישואים, אף-על-פי שהחודש הלטיני אינו על-פי הירח. יש דעה שמקור הצירוף בפתגם ערבי: "הירח הראשון הוא של דבש, והבאים מרים כצמח האלוי" (צמח בעל טעם מר).

ירח דבש

לפי השערה אחרת, מקור הצירוף בבבל, באלף השלישי-שני לפני הספירה, שם היה נהוג שאבי הפלה משקה את חתנו בבירה של דבש בחודש הראשון לאחר הנישואין.

● בובע טמפל – בובע דמוי חצי בדור, המקיף את המצח. נחשב בעבר אופייני לאנשי ההתיישבות העובדת. בתורכית, טמפל משמעותו עצלון. בערבית, טמפל פירושו טיפוש ותמים. השם ניתן לפובע בבית הספר החקלאי מקווה-ישראל בשנות השלושים, על שום דמינו לכוּבֶע השוטים (הטיפשים) האנגלי. יש הקושרים את השם על-פי הצליל למילה האנגלית dumbbell – משקולת לשרירי יד, שמשמשת בינוי לטיפוש. בצרפתית קיים הביטוי "כומתת חמור", המסמלת טיפשות, ובלדינו "פובע פאצה" – כובע של טיפוש.

שיטתי. מקור הניב בבדיחה מימי מלחמת רוסיה-תורכיה בשנים 1877 עד 1878, על נער יהודי שגויס לצבא. האם דואגת לבריאותו ומציעה לו "להרוג תורכי ולנוח, ואז להרוג תורכי נוסף, ושוב לנוח". בהמשך הבדיחה, המופר פחות, שואל הבן: "ומה יקרה אם יבוא תורכי נוסף וינסה להרוג אותי?" עונה לו האם: "למה שירצה להרוג אותך? עשית לו משהו רע?". יש המייחסים את הבדיחה למלחמת התפירות במלחמת העולם הראשונה, במפגש בין האנגלים לבין התורכים, אך הניב אינו מופר באנגלית.

● לילה לבן – לילה שלא ישנים בו, בעיקר בגלל אירועים שונים. קיים גם בצרפתית וברוסית. מקור הצירוף – במנהגים שהיו מקובלים בהקדשת אדם למעמד אביר. בגמר הכשרתו עבר פרח האבירים טקס נוצרי צבאי, שבו לבש בגדים לבנים נקיים וגלימה אדומה ונשאר ער כל הלילה, כשהוא עומד או כורע בדרך לפני המזבח.

מנחם בגין – מחבר הספר "לילות לבנים"

ספרו של דוסטויבסקי "לילות לבנים" עוסק בזוג אוהבים חסרי שינה בלילות החורף הלבנים משלג של סנט-פטרסבורג. ספרו של ראש ממשלת ישראל מנחם בגין "בלילות לבנים" עוסק בחוויותיו ברוסיה הקומוניסטית בזמן מלחמת העולם השנייה. הוא קרא לספר כך מפני שנשלח למחנה עבודה בצפון רוסיה, שם אין השמש שוקעת בקיץ. כשהגיעה הרפכת לשם, אמר אחד העובדים: "הגענו אל הלילות הלבנים", והאסיר אמר: "איזה פרדוקס. מינינו שחורים ולילותינו לבנים".

כובע טמפל

● בור היתוך – תהליך החיבור והבנייה של חברת מהגרים. באנגלית: melting pot. הצירוף נטבע בידי הסופר היהודי-אנגלי ישראל זנגוויל, במחזה בשם זה (1909), שבו תואר מצב המהגרים בראשית המאה העשרים. מקור הדימוי – בתנור (בור) להתכת מתכת (התכה – הפיכה לנוזל), על-פי המקרא: "בהתוך כסף בתוך כור, כן תתכו בתוכה" (יחזקאל כ"ב, כ"ב). הצירוף העברי סימל עם קום המדינה את החזון התרבותי והחינוכי של יצירת דמות משותפת לבני כל העליות. החל משנות השבעים הוא מושא לביקורת, מאותה סיבה. דוגמה: "אין לי ספק שהלהבה שבערה בכור ההיתוך הישראלי הייתה חזקה וחורכת (שורפת)" (א"ב יהושע, "אחיזת מולדת", 2008).

● בשיצמחו שערות על פה ידי – זה לא יקרה לעולם. הביטוי קיים ביידיש ובאנגלית. ניבים קרובים מצויים בשפות רבות. אנגלית: חזירים יוכלו לעוף. צרפתית: כאשר יהיו לתרנגולות שיניים. ספרדית: כשצפרדעים יגדלו שיער. רוסית: כשסרטן הנהרות ילמד לשרוק. תורכית: כשהדגים יטפסו על עצים. איטלקית: כשהיו שני ימי חמישי בשבוע. דוגמה: "הוא יגיע לשלטון בשיצמחו שערות על פה ידי", נהג שמואל תמיר לומר על מנחם בגין" (מרב בטיטו-פריה, nrg, פברואר 2006).

● להרוג תורכי ולנוח – לפעול לאט ובאופן